

4. Brovchak L. S., Likhitska, L. M., Starovoit, L. V., Todosiyenko N. L. Pedagogical potential of the arts complex in the process of formation of aesthetic perception of junior pupils. Rezeknes Tehnologiji Akademija. Rezekne, Latvijas Republika, 2020. С. 98–108.
5. Starovoit, L.V. (2010). Pedagogicheski umovy tvorchoho rozvytku molodshykh shkolyariv u protsesi trudovoho navchannya [Pedagogical conditions of creative development of younger students in the course of labor training]. Naukovi zapysky – Scientific notes, 261-266.

Л. Старовойт,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. Усі здібності і навички щодо навчання, як відомо, набуваються у початковій школі. І пам'ять, як складний психологічний процес, не виняток. Набуваючи природні риси, правильно розвинена багатоаспектна пам'ять стає регульованою та опосередкованою.

Значне підвищення вимог до ефективності пам'яті обумовлює й формування мнемічної функції. Високий рівень запам'ятовування необхідний задля виконання різноманітних навчальних завдань і для розвитку дитини загалом. Адже учень цього віку має багато і точно завчати навчальний матеріал, вміти докладно відтворити його зміст. Також учень має вміти відтворювати вивчене через певний час. Погана пам'ять впливає на успішність дитини щодо навчання, а це негативно впливає не лише на результативність, а й на негативне ставлення до школи взагалі.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемою розвитку пам'яті переймалися багато науковців-психологів і педагогів, у тому числі і педагогів-музикантів: О. Скороходова, П. Блонський, Л. Заньков, Р.Немов, В.Григор'єв, А.Гонтединер, А.Смірнов, Я.Соловей та ін. Їхні праці однозначно переконують у важливості розвитку пам'яті засобами музичного мистецтва.

Мета статті. Метою нашого дослідження є встановити зв'язок між розвитком різних методів запам'ятовування і методами навчання на заняттях музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Учні початкової школи переважно фіксують яскраві події, емоційно забарвлені життєві факти і події, що свідчить про гарний розвиток мимовільної пам'яті, форми якої досліджено у роботі з учнями четвертих класів Я.Соловей. Групі учнів четвертих класів був даний матеріал для запам'ятовування і нескладна задача. Науковець з'ясувала, що близько 20 відсотків учнів правильно зрозуміли і умову задачі, і запам'ятали її, і точно передали зміст пропонованого теоретичного матеріалу. Близько половини школярів переформулювали зміст задачі, використовуючи лише для них прийнятні і цікаві факти, застосовуючи мимовільну пам'ять і тому розв'язували завдання не достатньо свідомо. Решта школярів (близько 30 відсотків) зовсім не змогли відповідно до завдання запам'ятати і утримати в пам'яті матеріал, мимовільно і фрагментарно запам'ятали фактичний матеріал, тому неусвідомлено відбулося і вирішення задачі [4].

Тож, задля успішного навчання, ще у молодшому шкільному віці у дитини має скластися три форми мимовільної пам'яті, одна з котрих забезпечує осмислене і систематичне запам'ятовування навчального матеріалу, а дві інші, що мають прояви у більше як 80 відсотків школярів, дають нестійкий мнемічний ефект, який значною мірою залежить від багатьох факторів та особливостей запам'ятовуваного матеріалу, від сталих, або звичних процесів, а не від фактичних завдань навчальної діяльності [4].

Звичайно, не все, що запам'ятовує першокласник, є для нього на цьому етапі навчальної діяльності цікавим і захопливим, тому однієї мимовільної пам'яті вже не вистачає для тривалого використання вивченого матеріалу.

Безперечно, необхідною умовою для розвитку пам'яті є захоплення дитиною предметом занять. Але не увесь матеріал у школі можливо підлаштувати під вподобання усіх учнів. А вдосконалення процесів пам'яті в молодшому шкільному віці обумовлене перш за все набутими у навчанні різноманітними стратегіями запам'ятовування і тісно пов'язане із організацією та обробкою матеріалу, який треба запам'ятати. Але без соціальної роботи цей процес рідко буває продуктивний через хаотичність і ненаправленість формування. Здатність молодших школярів до мимовільного запам'ятовування теж неоднакова у періоді навчання в початкових класах. Вона суттєво

відрізняється, відповідно до вікових категорій (1-2 і 3-4 кл). Для семи-, восьмирічних дітей « характерні ситуації, коли запам'ятати без докладання яких-небудь зусиль набагато простіше, ніж запам'ятовувати, усвідомлюючи, організовуючи матеріал... » [1]. Коли першокласників запитувати, як вони запам'ятовували, про що думали тощо, то найчастіше вони відповідають, що просто запам'ятали, ні про що не думали. Це віддзеркалюється і на результативності . Для молодших школярів краще виконати настанову «Запам'ятайте!», аніж докласти зусиль для запам'ятовування за допомогою будь-яких інших методів.

Із ускладненням завдань, просто запам'ятати стає неможливим і тоді дитина починає шукати інші прийоми організації процесу запам'ятовування (зазвичай це універсальний прийом багаторазового повторення) [1].

Від молодших школярів за програмою вимагається лише найпростіше відтворення невеликого за обсягом і складністю матеріалу, що можна досягти шляхом багаторазового повтору. Але можна спостерігати, як цей спосіб застосовують діти і старшого шкільного віку. Тому є дуже важливим саме у молодших школярів виховувати прийоми смислового запам'ятовування і логічної пам'яті, щоб на достатньому рівні формувати процеси довготривалої пам'яті.

В основі логічної пам'яті закладені вміння використання мислетворчих процесів, як основного засобу тривалого запам'ятовування, який базується перш за все на розумінні поданого матеріалу. У цьому сенсі доречно було би використовувати смислові порівняння, диференціацію або класифікацію, виділення головного змісту, складання простого або складного плану тощо.

Вивчення формування прийомів формування пам'яті у дітей молодшого шкільного віку доводять, що навчання мимовільного прийому запам'ятовування, основою котрого є розумова дія, має складатися із двох етапів. Перший має сформувати розумову дію як таку. Другий – навчити застосовувати уже сформовану дію мимовільно, як засіб запам'ятовування [5].

Тож, щоб застосувати як засіб запам'ятовування класифікацію, спочатку треба сформувати певні вміння класифікувати предмети і явища.

Також повинен бути спеціально організований процес формування логічної пам'яті у молодших школярів, адже самі діти у цьому віці не осмислюють матеріал задля запам'ятовування і найчастіше використовують багаторазове повторення. Тому важливе спонукання дорослими дітей

молодшого шкільного віку до застосування прийому логічного запам'ятовування матеріалу.

У різному віці навчання у початковій школі вирізняється і використання способів смислового запам'ятовування матеріалу. І до завершення початкової школи діти самі пристосовуються і знаходять нові засоби запам'ятовування під час навчання.

Мимовільна пам'ять має ще один аспект, що пов'язаний із звуками і малюнками. Це відтворення на письмі звуків через письмо. Тому вже третьокласники оволодівають опосередкованим запам'ятовуванням через письмове мовлення. Хоча у цьому віці ще цей процес здійснюється некеровано і неусвідомлено [3].

Початкова школа – найкращий вік для цілеспрямованої роботи з розвитку оволодіння мнемічною діяльністю, яка в цей період є найбільш ефективною, особливо для розвитку пам'яті. Важливою умовою є врахування індивідуальних характеристик пам'яті дитини: її обсягу, модальності (зорова, слухова, моторна) тощо. І найголовніше на цьому етапі, щоб кожна дитина усвідомила: задля того, щоб засвоїти добре матеріал, його потрібно ретельно опрацювати [3].

Доцільно навчити дітей різним способам і прийомам запам'ятовування, допомогти оволодіти найбільш ефективними (для кожної дитини по-різному) з них.

Загальна музична освіта школярів завжди була і залишається невід'ємною частиною естетичного виховання дітей. Крім естетики, музичне мистецтво сприяє покращенню пам'яті.

Сучасний погляд на урок музики підкреслює той факт, що урок музики, на сьогодні – це урок мистецтва.

Процес навчання на уроці музики спрямований на збагачення і поповнення музичного досвіду учнів, а також на освоєння способів бути причетним до цього досвіду, самому освоювати, перетворювати і поповнювати його.

В основу роботи покладено методіку дії, тобто активну музичну діяльність учня в процесі слухання і виконання музики [2].

Це досягається за допомогою багатьох методів.

Метод моделювання художньо - творчого процесу. Школяр ставиться в позицію творця - композитора, як би заново створює твір. Це проходження і проживання шляху народження музики, відтворення її як би «зсередини». У

практичній роботі багато вчителів віддають чимало часу пошуку таких питань, які б спонукали, направляли, змушували замислитися учнів. Для вчителя необхідно знати, як правильно побудувати запитання, оскільки в питанні прихована суть поставленої задачі. Вирішення питань на уроках набуває форму нетривалих бесід педагога з вихованцями. У кожній з цих бесід повинні наочно враховуватися три обов'язкових аспекти: по-перше, має бути чітко сформульоване педагогом завдання; по-друге, поступово має бути вироблено спільне рішення щодо цього завдання і, по-третє, має бути зроблено вже самими учнями остаточний висновок [1].

Саме постановка задачі, рішення якої вимагає роботи з уявним експериментуванням, дослідженням матеріалу, а також самостійного пошуку ще невідомих логічних зв'язків всередині процесу мислення – це основа, яка лежить у справжньому змісті навчальної або творчої задачі [4].

Цей метод вимагає водночас і розвитку інших умінь і якостей, таких як: самостійність у знаходженні і усвідомленні набутих знань, а також розвитку здібностей індивідуального слухання і творчої інтерпретації [3].

Ілюстрація музичного твору (Переклад музики на мову іншого виду мистецтва). Після прослуховування і аналізу музики, «перекласти» твір на мову фарб і ліній. Передати в малюнку динамічні нюанси, тембри інструментів. Кожна картина несе в собі відбиток особистості, оригінальності дитини [4]. Такий метод теж сприяє розвитку асоціативних порівнянь у дитини, що сприяє й розвитку прийомів запам'ятовування [4].

Метод «пластичного інтонування» або експресивне вираження внутрішнього емоційного стану. «Пластичне інтонування» - вираз музики в жесті. Взяти у свою руку звук і вести його, дотримуючись руху головної думки твору - прийом «слухання рукою». Діти «малюють» рукою рух музики.

«Пластичне інтонування» – це один із способів, одна з можливостей «проживання» образів, коли будь-який жест, рух стають формою емоційного вираження змісту. Жест, рух, пластика мають особливу властивість узагальнювати емоційний стан. Здатність вчителя знайти такі узагальнюючі рухи, які б висловили головне: душевний стан, відбитий в музиці, – ця здатність важлива, тому що ці рухи можуть стати настільки зрозумілими, настільки вплинути на дітей емоційно, що буквально скасовує необхідність у тривалих бесідах з приводу характеру музики.

Рухи можуть бути різними – від гнучкого спадного руху руки до імітації гри на музичних інструментах в характері музики; від похитування корпусом до радісного танцю; від легкого кроку до хороводу.

Діти частіше чекають показу готового варіанта пластичного вираження, ніж самі його придумують. Тому краще обмежуватися тільки натяками і підказками, здатними допомогти дитині. Важлива свобода творчості [2]. Цей метод теж сприяє розвитку нових форм осмисленого запам'ятовування.

Інструментальне музикування. Прослухавши твір, графічно зобразити його форму, рух мелодії, динаміку, регістр і інші елементи музичної мови.

Інструментальне музикування – це творчий процес сприйняття музики через гру на доступних дитині музичних інструментах. Інструментальне музикування дуже тісно пов'язане зі слуханням музики, вокально-хоровим виконанням, імпровізацією. Залучаючи дітей до музики через інструментальне музикування, сприяти їхній творчості, необхідно пам'ятати наступне: учень діє так, як йому підказує його музична інтуїція; вчитель допомагає вибрати музичний інструмент, що відповідає стилю та музичному образу твору; вчитель допомагає учневі знайти прийом виконання. Гра на інструментах – цікава та корисна музична діяльність дітей. Це дозволяє прикрасити життя дитини, розважити її та викликати прагнення до власної творчості. У процесі навчання гри на інструментах добре формується слухові уявлення, почуття ритму, тембру, динаміки. Розвивається самостійність у діях дитини, її увага, здатність запам'ятовувати і організованість [2].

Проспівування мелодії зі словами або мелодекламація. Мелодекламація – художня декламація віршів або прози з використанням музики [2].

Прийом «сенкану» (В перекладі з французького «п'ять рядків»).

1 рядок – заголовок. 2 рядок – два прикметники. 3 рядок – три дієслова. 4 рядок – фраза, яка передає власне ставлення, настрій, почуття. 5 рядок – висновок, одним словом або фразою. «Сенкан» доречно використовувати як індивідуальне завдання і для роботи в парах. Освоєння всіх кроків може бути поступовим, на етапі рефлексії. Наприклад:

1. Ранок
2. Раніше, сонячне, літнє.
3. Починається, встає, розквітає, сяє.
4. Радість, ніжність, теплота.

5. Природа прокидається. Краса!

Ці методи і прийоми дозволяють не лише створювати урок для дітей, щоб він сприймався ними як урок мистецтва, а й дають можливість безпосередньо залучати саму дитину до процесу творчості, розкрити її неповторність та індивідуальність. Допомагають у пошуках нових прийомів запам'ятовування [2].

Висновки. Отже, процес музичної пам'яті – це комплекс різноманітних видів пам'яті, з яких найважливішими у розвитку дитини є слухова та моторна пам'ять. За допомогою музичних занять формуються логічні способи запам'ятовування. Вони сприяють розвитку дитини і є найкращими для формування навчальних вмінь. Також важливо нормувати повторення у процесі навчання. Вони теж повинні бути активними для досягнення успіху запам'ятовування. Музикування дітей на музичних інструментах також сприяє розвитку тембрового слуху і розвиває дрібну пластику пальців, що особливо важливо для вдосконалення навичок письма.

Література

1. Готединер, А. Л. Дидактические основы музыкального восприятия / В. И. Руденко // Вопросы музыкальной педагогики. – 1975. - №2. – с. 68 – 78.
2. Григорьев, В. А. О развитии музыкальной памяти / В. А. Натансон //
3. Немов, Р. С. Психология: Учеб. для выс. пед. учеб. заведений: в 3 книгах. Кн. 1. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – С. 217 – 259.
4. Соловей Я.Г. Музичні здібності як предмет музично– педагогічного дослідження /Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України – 2012. – с.672 – 681.
5. Смирнов, А. А. Проблемы психологии памяти / А. А. Смирнов. – М.: Просвещение, 1966. – с. 324 – 358.
6. Старовойт Л.В. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання // Наукові записки [Текст] / Л.В. Старовойт. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – С. 261-266.
7. Brovchak L. S., Likhitska, L. M., Starovoit, L. V., Todosiyenko N. L. Pedagogical potential of the arts complex in the process of formation of aesthetic perception of junior pupils. Rezeknes Tehnologiji Akademija. Rezekne, Latvijas Republika, 2020. С. 98–108.

Н. Тодосієнко,
старший викладач
кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського